

KÖNYVTÁR NÉMET BOMBATÁMADÁS UTÁN, London, 1940

»MINDEN *valamirevaló* írónak
saját bejáratú mondata van.
Megismerszik a járásáról«

ARRA GONDOLTAM, HOGY AZ LE

ESTERHÁZY PÉTER

A határon túl (egy határon túl) nagyon magányosak a magyar könyvek. Nem is elsődlegesen a fordítás miatt, ó, az a szép magyar nyelvünk mint unicum... Hogy milyen az, ha '56-os brazil háziasszonyok fordítanak, vagy olyan valaki, aki egy múlt századi, mondjuk most így, Arany-korabeli nyelvkönyvből tanult magyarul, ahogy Kosztolányi mondja: fürge postakocsisunk imént pattant a nyeregbe, és ez vagy ő van összeengedve mondjuk a *Kis magyar pornográfia* szándékosan roncsolt, germanizmusoktól fölszántott nyelvével. Termékeny találkozás.

Amúgy örületes volna *így* tudni magyarul, *így* birtokolni *most* a nyelvet, szívesen kipróbálnám, kalandos kalandokba bonyolódhatna az ember. Egyébként fordítás során – most debütáltam (ál)fordítóként – igen közel kerülünk a nyelvhez, sok mindent meg lehet tudni a magyar nyelv természetéről, a magyar mondatról.

Nem vagyok, többek közt, nyelvész sem, sok minden nem vagyok, kivagyin sorolhatnám a nemeket, meg azt, hogy az író főként ezekből van összeállva igenné (Kohn, te dicsekszel!), nem vagyok volt bölcsészhallgató sem, és ezt most kivételesen nem dicsekvésképp említem, hanem a korlátaimat jelzendő – nyilván maguk többet tanultak a magyar mondatról –, és ezt olykor sajnálom, hogy nem birtoklom azt, amit úgy mondanánk, „főlöleges bölcsésztudás”, rólam legfeljebb az mondható el, hogy valószínűleg többet fogdostam a mondatokat, mint más, többet tapogattam, babráltam, birizgáltam, babrikáltam, bizgattam,

bizergettem, tapperoltam, tapenoltam, tapiztam őket, játszottam velük, pepecseltem, bíbelődtem, meg-megfogtam, -érintettem, tapintottam, grejfolásztam, simogattam, cirógattam, cirókáltam, marókáltam, cirikáltam és piszkáltam és szurkapiszkáltam és pitiszkáltam és piszterkáltam, piszkálódtam, abajgattam, mace-ráltam, buzeráltam, bántottam őket, bosszantom, szekírozom, szekálom, kellemetlenkedem, vegzálom, csipkedem, froclizom, ingerelem, irritálom, hergelem, heccelem, bujtogatom, ingerkedem, ungorkodom, hergelődöm, azt reméltem, ez nagyon fog működni, ez a szinonimasor, lustaság-parafa, de nem, eléggé szenvtelenül figyelték a küzdelmemet a légzéstechnikával, lovalok, lázítok, uszítok, tüzelek, feszegetek, bolygatok, firtatok, turkállok, bányászok, kurkászok, kotorászok, vájkállok, keresgélek, kutatok, kutakodom, kutázkodom, nyomozok, fitetek, matatok, búvárolok, pizmogok, szöszmötölök, kukacolok, vacakolok, kakecolok, gatyázom, germózom, szarakodom, totojázom, sörözők, teszkek-veszek (tyenki), matatok, téblábolok, a tyenkin nevethek volna, de hogy is volt a vicc?, vesződöm, bajlódom, küszködöm, izzadok, erőlködöm, gürcölök, gürizek, fáradozom, buzgólkodom, serénykedem, szorgoskodom, buzogok, ügyködök, sürgölődöm, sürgök-forgok, küzdök a mondatokkal, viaskodom, hadakozom, birkózom, vívodom, tusakodom, kínlódom, gyötrődöm, betegeskedem, nyavalyáskodom, nyavalygok, szerintem már azt sem tudják, miről beszélek, szívok, rinyálok, kornyadozom, fájok, sértek, sebezek, csorbítok, sajpgok, zsi bogok, zsi bogok, nyilallok, nyillalózom, hasogatok, hasítok, hasgatok, hasgatódzom, aprítok, szaggattok, sanyargok, sindevészek, nem, sindevészem, tudniillik ő sindevészik, mit jelenthet vajon?, bajmolódom a mondatokkal, bajolok velük, szenvedek, laborálok (régi, választékos), rágódom rajtuk, kérődzöm őket, emészttem, vergődöm,

hánykolódom, táncolom és táncoltatom a mondatokat, sínylődöm, nyomorgok, senyvedek, sorvadok, zsugorogok, tengődöm, szorongok, feszengem a mondatot, aggódom, nyugtalanokodom, tépek és tépelődöm, mérgesítem a mondatot, dühösítem, őrzítem, haragítom, bőszítem, aggasztom a mondatot, nyugtalanítom a mondatot, izgatom a mondatot, tengetem a mondatom, vegetálok, éldegélem, élem, lakom, robotolom, húzom az igát, kullizom, kuli bot vág, töröm a mondatot, dolgozom.

Voltaképp ez is egy mondat, szegény, magyar mondat.

Magyar mondat van – persze egypupú, kétpupú, idézem: sok, idézet vége –, van Kosztolányi előtti és Kosztolányi utáni mondat. A Kosztolányi előtti mondat lehet barokk, és akkor a Pázmányé, mindenki másé részhalmoz (többnyire nem is mondat), és nyelvújítás utáni; mondjuk a magyar mondat stációi, hevenyészve: Pázmány – Kemény Zsigmond – Kosztolányi – Ottlik – Satöbbi (enyhén önéletrajzi megjegyzés).

Minden efféle dobozolás meglehetősen marhaság, kajánul röhögnek rajtunk az ezerek, kik kívül rekedtek. Minden valamirevaló írónak saját bejáratú mondata van. Megismerszik a járásáról. Itt most csak egyet említek, a Krúdy mondatát, amely szeceszziós, régi és modern.

A következő mondatípus nem biztos, hogy igaz (hogy igaz tud lenni), de ha igaz lehet, akkor azt mondanám, hogy azt, mi a mondat, én Kosztolányitól és Ottliktól tanultam (kis Krúdy-fel-lazítással). Már ami tanulható. A magyar mondat rosszul tanulható, mert főképp hallás kell hozzá. Nincsen olyan jól körbe-pányvázva, mint a német, vagy, gondolom, a francia meg az angol. Nemek, der-die-das híján nem is tud olyan pontos hierarchiát teremteni, mint azok. A magyar mondat és a mondat

magyarossága főként a szórend. Ez Ottlikban éri el a csúcst. (Most akkor ez utóbbi mondat szerint mi éri el a csúcst? A szórend? Mi volna egy szórend csúcsa? Vagyis mire vonatkozik ott a mondat elején az „ez”? Nincs egészen pontosan megadva. Mindazonáltal félő, az igaz: mondatunk magyaros és pontatlan.) – Itt megjegyzem, hogy az előbb, nemde, Ottlik-tanítvánnyá toltam föl magam, van viszont egy történetke, mely szerint Márai kifogásolta a *Termelési-regény* olyik mondatának rendjét. Hogy én azt rosszul tudom. Nem emlékszem az ellenvetés heveségére, mindenesetre morgott. Ezt valójában nem önkritikusan emlitem, inkább a *hallásra* vonatkozó kijelentésem megerősítéseként.

[...]

A hatvan-nyolcvan éve született írások vannak most a leghatározottabb helyzetben, nem régiek, hogy ódonosságukat, idegen-ségüket a javukra írjuk, és nem újak, nem mostaniak, nem közeliak, hogy furcsaságaikban a magunkéit ismerhetnénk föl. Zavaróan fölerősödnek a korhoz kötött modorosságok; főleg szórend és kötőszavak. Tessék csak megnézni Babits vagy Móricz prózáját, hogy egy kevésbé jó és egy jó prózaírótl említsek. (Ide-oda avulnak a szövegek, Móriczot pl. tíz esztendővel ezelőtt jól tudtam olvasni. Most rosszabban.)

Krúdy nem avul, ő eleve avult, vagyis kivette magát az idő fennhatósága alól. Az ő *midőn*-je midőn valódi midőn, azt is jelzi, hogy a *mikor*-t helyettesíti, komolyan veszi és parodizálja saját helyzetét. Krúdy romantikus és ironikus. Szépen, vagyis aktívan, vagyis jó érzéssel, vagyis hatékonyan lehet őt félreérteni. Azt hiszem, minél nagyobb egy író, annál több teret ad nekünk a félreértésre. Tágas kerteket bocsátanak rendelkezésünkre, hogy ott boldogan andalogva föl-alá értsük félre őket. Csak akkor verik az orrunkat

az igazságba, ha mi is úgy akarjuk. Akkor aztán folyik az orrunk vére, akár Attila királyunké. (E helyt nincs zenés földolgozás.) Úgy tetszik, mindenki Kosztolányi utáni mondatokban ír. A nagy kivétel Szentkuthy, ő figyelmen kívül hagyja Kosztolányit, ő a Nagy Figyelmen Kívül Hagyó, ő ebben a radikalizmusban nagy. Talán Hamvas se Kosztolányi-mondatokon nőtt, de őt mintha nem is érdekelné a mondat.

Bizonyos struktúrák önmagukban hordozzák a parodisztikusságot. Ilyen a magyar hosszú mondat. Amelyre lényegében az egyszerű zsiráfos vicc igaz: egyszer láttam, de az sem az volt. A hosszú mondat gátja a vonatkozó névmásaink nemtelensége, az, hogy nem tudnak távoli szóra mutatni, sokkal inkább mondatrésze, ezért az ilyen mondat inog. Billeg, dülöng, biceg, himbálódzik, imbolyog, reng, hintáz. Áll, mint Katiban a gyerek – hát a magyar hosszú mondat az nem ilyen. Más kérdés, említettem a citátumok kapcsán, hogy az ingásban sok szépség van, szépség és esély. Vagyis a magyar mondat nem a nyelvből jön, hanem a szerzőből, vagyis mindig személyes, mindig bravúros. Stílus és nem létezés. Hogy a modern művészetben minden stílus lett, azt a művészetnek tudnia kell, és ebben a tudásban van az irónia (az iróniára ítéltség). Hogy a kikerülhetetlen parodisztikussággal szembe lehessen nézni. Ezért nevezem én az *Emlékiratok könyvének* mondatait aláaknázottaknak. Ezért nem olyan egyszerű Nádas mondjuk az utolsó modernnek nevezni. Nádas alkata modern. De a prózája...? Különbözőségeink és hasonlóságaink összetettebbek.